

הרב דוד בן מאיר

מקוריות יום הזכרון

ראשית דבר

א. שאלות על יום הזכרון

1. עצם קביעת יום זכרון
2. העמידה דום בצפירה
3. יום זכרון באומות העולם
4. אופי היום בישראל

ב. מקור אפשרי לקביעת יום הזכרון - תענית אסתר

1. מקורה של תענית אסתר
2. תענית אסתר ותענית י"ג באדר - מסירות נפש
3. הקדמת תחנונים מפורים עצמו ליום הקודם
4. אופייה המיוחד של תענית אסתר

ג. ערך הדומיה

ד. סיכום

אחרית דבר

ראשית דבר

החזיון העולה בזכרוני הוא בית מדרש השוקק חיים, מלא קולות לימוד עיון בסוגיות הגמרא, בגודל האלקי המתפרט בהוויות דאביי ורבא. ובתוך זה בחור אחד, היושב יותר קרוב לאחד מחלונות בית המדרש, נדרך לשמע קול הבוקע לא מפנימיות הלימוד, אלא קול הבא מן שופר חזק הנשמע בחוצות. אותו בחור בודק בשעון וקם פתאום. הוא מרמז בעדינות לאלו שלידו וגם הם קמים. בחורים נעמדים, זוגות, קבוצות ובודדים. לאט לאט - אך תוך זמן קצר - קולות הלימוד שמבפנים נדמים והקול החזק הקורא בחוץ חודר פנימה עד שאחרון הבחורים עומד. קול הצפירה נשמע כקול שופר בעיר פעם, ועם לא נחרדים אלא עומדים דום. יום הזכרון לחללי צבא ההגנה לישראל.

א. שאלות על יום הזכרון

1. עצם קביעת יום זכרון

יום הזכרון לחללי צה"ל מעורר כמה תהיות ושאלות. השאלה הגדולה ביותר היא מניין לנו יום כזה? במבט ראשון אין כדוגמתו במסורת ישראל וגם אין מקום שיהיה יום כזה. הסיבה לכך היא שאמנם יש לנו ימי אבל, ימי צום, תעניות צבור, אך הם בעיקרם נקבעו כימי אבל וחשבון נפש על מפלות שסבלנו. ארבעת הצומות שנוספו בדברי קבלה

הם אמנם מתייחסים גם לזכרון הנהרגים במלחמות והנשחטים בידי אכזרים בתהליך החרבת העם בארצו, כעניין המתלווה לעיקר שהוא הזכר לחורבן הלאומי - אך זהו זכרון הנהרגים בתבוסות וחורבנות ישראל. תפילת 'אב הרחמים' שנתקנה במקור לזכרון קדושי תתנ"ו גם היא תפילה ביחס לנהרגים על קידוש השם בידי גויים במצב כללי של סבל חילול השם שבגלות. **אך לא מצאנו, ולכאורה אין לנו יום צום או יום זכרון, ואפילו לא תפילה מיוחדת, לזכרון הנופלים באותן מערכות ישראל שבהן, בעזרת ה', היו ניצחונות לישראל ומצב של קידוש השם! הרי על ניצחונות יש לשמוח.** על המצב הגדול שזכינו לו, מצב הקידוש השם המיוחד הגדול של ריבונות ישראל בארץ ישראל מאז הכרזת העצמאות, על עניין כזה ראוי לקבוע יום הלל והודאה, וכפי שנהוג ונחוג כדינה של תורה. אך ימי אבל יש לנו רק על אובדן, חורבן, הרג של שמדות. על ניצחונות שמסדר הדורות ב"ה נותן לנו חיל לעשות יש לשמוח, ובהתרוממות השמחה על הקידוש השם הגדול והישועה הנפלאה לישראל, מתרומם גם זכרם של אלו שמסרו נפשם במלחמות ישראל.

חנוכה הוא דומה בצד מסוים ליום העצמאות, כדברי הרמב"ם ש"חזרה מלכות לישראל" (הלכות חנוכה ג', א'). במהלכים שהביאו לנסי חנוכה בודאי נהרגו חיילים שלנו במערכות נגד מלכות יון הרשעה - ואף כל בניו של מתתיהו לא מתו מיתה טבעית על משכבם. אך כיון שרבונו של עולם נתן את הניצחון בידי עבדיו הכהנים החשמונאים לישועת ישראל, אז נקבע חג החנוכה, על מנת לחיות בכל שנה כבימים ההם בזמן הזה, את קידוש השם הגדול של נצחוננו על היונים. לא מצאנו שיום לפני חנוכה ישנו איזה יום זכרון לנופלים. אדרבה! אסור לצום או להספיד ביום שלפני חנוכה (ב"ח או"ח סימן תרפ"ו). אם כן יש לשאול מניין שיש לתקן יום כזה או לציין יום כזה? מה המקור ליום זכרון, אם יש בכלל?

2. העמידה דום בצפירה

אמנם לא די לנו בתמיהה זו של עצם קביעת יום כזה, יום זכרון לחללי צה"ל, אלא גם אופי ציון היום כפי שהונהג מעורר מחלוקת, וזהו עניין עמידת דום בצפירה. מנהג זה של דקה או דקותיים דומיה לזכר נופלים גם הוא אינו מוכר לנו ממקורות ישראל. לא זו אף זו: מנהג זה מן הגויים נלקח, ואם כן אפשר שהוא בבל יעשה משום איסור "ובחקתיהם לא תלכו" (ויקרא י"ח, ג'). ואף אם נניח שמשום איזה שהוא

טעם אין בזה איסור, אך למה לא ינהיגו להתפלל, לומר תהלים או משניות, באותן דקות של הצפירה, ולא לעמוד דום כגלמים?¹

3. יום זכרון באומות העולם

לקראת סוף מלחמת האזרחים בצפון אמריקה החלו נשים, בעיקר מן הדרום, לעטר את קברי החיילים שנהרגו בזרי פרחים, על מנת לכבד ולהוקיר את הקרבתם למען המטרה. באביב של שנת תרכ"ח ניתנה פקודה על ידי המפקד העליון של הצבא לציין יום לזכרון החיילים שנהרגו במלחמת האזרחים ולפקוד את קברותיהם ולהניח עליהם זרי פרחים. לאחר מלחמת העולם הראשונה משמעות יום זה הורחבה לכלול את כל החיילים שמתו עבור ארצם בכל מלחמות אמריקה.

יום שבידת הנשק של מלחמת העולם הראשונה הוא יום לכבוד כל חיילי אמריקה, המשרתים בפועל ואלו שכבר השתחררו. אך בהרבה מדינות בעלות הברית של מלחמת העולם הראשונה יום זה מצוין כיום זכרון לנופלים. בעצם זהו יום הודאה על הניצחון במלחמה, אך בתוך היום נהוג במדינות רבות לעמוד דום במשך שתי דקות לזכר הנופלים שהקריבו את עצמם כדי להשיג את הניצחון.

המקור לרעיון זה נעוץ בסיפורה העצוב של חטיבת החי"ר הדרום אפריקאי שלחמה בצרפת כחלק מצבא האימפריה הבריטית. כאשר שמעו אנשים בעיר קייפטאון, דרום אפריקה, על האבידות הקשות שספגה החטיבה - הם ציינו את אבלם בדקת דומיה בצהרי היום. אנשי קייפטאון המשיכו במנהגם זה עד סוף המלחמה. לאחר הנצחון על הגרמנים, כאשר יום שבידת הנשק נהפך ליום חג לציין סיום המלחמה, הוצע למלך אנגליה, שראוי לחקות מנהג זה, ובעצם יום החגיגות על סיום המלחמה להפסיק כל פעילות באימפריה ולציין שתי דקות דומיה לזכר הנופלים. מנהג זה נמשך באופן רשמי, אם כי לא תמיד בפועל, ברוב חלקי האימפריה לשעבר. במדינות אחדות שמצינו את הניצחון על הנאצים במלחמת העולם השנייה נהוג גם לעמוד בדומיה לזכר הנופלים. בהרבה מדינות, בכלל, יש יום דומה, יום שמציין את שני צידי המלחמה, הניצחון והמחיר האנושי.

אם כן באמת ברור, לפחות לכאורה, שכל העניין הזה, גם של קביעת יום וגם של העמידה דום, נלמד ונלקח מן הגויים. יש לציין את העובדה שגם במדינת ישראל שהכנסת חוקקה את "חוק יום העצמאות" כבר בשנת תשי"ט - היא לא חוקקה את "חוק יום הזכרון" עד שנת תשכ"ג!

¹ אפשר גם לדון במנהג השנים האחרונות: ענידת מדבקה עם ציור פרח 'דם המכבים'. דבר זה מזכיר את ענידת ה'פרג האדום', מנהג ישן מימי מלחמת העולם הראשונה, שבא לכבד את זכרם של החיילים שנפלו בשדות פלנדר, בלגיה.

אם כן גם במבט ראשון של המדינה לא היה מקום לתקן יום זכרון מיוחד לנופלים. בתקופה הראשונה של המדינה, לפני שהיה יום הזכרון, ואף לאחר מכן, היה נהוג להזכיר את נשמות הנופלים בתוך התפילות המיוחדות של החג, אך יום מיוחד וכל שכן דקת דומיה לא היו נהוגים. אם כן מתחזקת השאלה: אולי אין מקום ואין צורך ליום כזה?

4. אופי היום בישראל

אמנם ישנו דבר יותר יסודי ועיקרי שיש לדון בו, אם כבר יש יום כזה. עד שנדון על השאלה הפרטית של העמידה דום בצפירה, אם ראוי להנהיג ככה או שמא אסור להנהיג ככה, יש צורך לעורר על עצם אופיו של היום: האם יום הזכרון אמור להיות יום הדכאון הלאומי שבו עוסקים בלבבות שבורים וחלומות שבורים? האם זה אמור להיות עוד יום 'ארציטי' למשפחות השכולות מלבד היום שבו נהרגו יקיריהם, בהבדל החשוב שביום הזכרון אנו מציצים אל עבר כאבם ומשדרים אותו לכל? או שמא אין זה יום שאמור להיות נוגע כלל למשפחות השכולות וכאבם הפרטי אם ישנו, אלא משהו אחר לגמרי, כפי שנברר בהמשך.

ב. מקור אפשרי לקביעת יום הזכרון – תענית אסתר

1. מקורה של תענית אסתר

בלוח השנה שלנו כן מצאנו צירוף של יום צום צמוד ולפני יום שמחה, הלוא זוהי תענית אסתר הקודמת ליום הפורים. אולי יש מה ללמוד מקביעת תענית אסתר בצמוד לפורים? כדי לענות על שאלה זו צריכים לעיין במקורות לתענית אסתר, להבין למהותה של תענית אסתר. יום הכפורים שהוא מן התורה, ולמטה ממנו ארבעת הצומות של החורבן המפורשים בנביאים, אלו הצומות שמקורותיהם ידועים ומפורסמים. אך מה המקור לתענית אסתר, ממתי ולשם מה? אחת התשובות הקדומות ביותר היא מתוך דברי רב אחאי גאון, בעל ספר השאלות:

"תענית בין כרכים בין כפרים בין עיירות כולן מתענין בשלשה עשר באדר, דאמר שמואל בר רב יצחק: שלשה עשר זמן קהילה לכל היא, שנאמר "ושאר היהודים אשר במדינות המלך נקהלו ועמד על נפשם ביום שלשה עשר לחדש אדר" (אסתר ט', ט"ז). מאי קהילה? יום תענית. ומאי יום כניסה? שמתכנסין בו ויושבין בתענית ומבקשין רחמים"

(שאלתא ס"ז).

מכאן נראה שתענית אסתר היתה נהוגה כבר בימי המשנה ואף היה בה סדר מיוחד של תפילות וסליחות². מה טיבן של סליחות אלו יתברר בע"ה בהמשך. אך על עצם השאלה ממתי נהגו לצום ב"ג באדר יש גם דעה אחרת:

"עוד מתענין ב"ג באדר הסמוך לניסן, ואינו מפורש בכתוב ולא בתלמוד, אלא החכמים האחרונים תקנוהו אחר חתימת התלמוד. וכתב אבן הירחי שאינו לשם זכר תענית אסתר שהרי אין אנו מתענין ג' ימים לילה ויום. ועוד שאותם בפסח היו שנאמר "ויעבור מרדכי ויעש ככל אשר צותה עליו אסתר" (אסתר ד', י"ז) מלמד שעבר יום ראשון של פסח בתענית והמן נתלה בששה עשר בניסן זכר לדבר "וישבות המן ממחרת" (יהושע ה', י"ב)... אלא על שם ויקהלו היהודים אשר בשושן ב"ג בו ואמר קהלה לכל הוא³"

(ספר אבודרהם, סדר תפלת התעניות, ד"ה "ועתה אפרשי").

גם לדעת האבודרהם יום זה הוא יום קהלה לכל אך אינו תענית מימי המשנה, אלא תקנת הגאונים. לשתי הדעות ענין הצום מזכיר את יום ההתקהלות של ישראל אז בחדש אדר להלחם באויביהם, ואינו הצום שעשתה אסתר ויהודי שושן אז בחודש ניסן. וכן הם דברי הטור:

"שהכל מתקבצין לתענית אסתר ובאין בני הכפרים לעיירות לומר סליחות ותחנונים לפי שבו נקהלו לעמוד על נפשם והיו צריכין רחמים ואנו עושין כמו שהם היו עושין בימי מרדכי ואסתר"

(טור אורח חיים סימן תרפ"ו).

2. תענית אסתר ותענית י"ג אדר – מסירות נפש

ומה ההפרש שבין התענית של אסתר שהיתה בניסן ובין הצום שביום הלחימה באדר? נראים לי שלשה הבדלים עיקריים:

- א. התענית של אסתר היתה רק שלה, נערויתה, מרדכי ויהודי שושן, ולא כללה את כל ישראל. זו היתה תענית של יחידים.
- ב. תעניתה של אסתר עקרה את חג הפסח, סעודות ליל הסדר ויום טוב, ולכן היא יכולה להיות רק הוראת שעה.

² וכ"ד רבנו תם המובא ברא"ש מסכת מגילה: "זמן קהלה לכל היא הוי תענית אסתר תקנת חכמים אף קודם שבטלה מגילת תענית" (פרק א', סימן א', ושם סימן ח').

³ במגילת אסתר פרק ט' פסוק ב' כתוב: "נקהלו היהודים בעריהם בכל מדינות המלך". ושם פסוק ט"ו: "ויקהלו היהודים אשר בשושן גם ביום ארבעה עשר בו". ובפסוקים ט"ז-י"ח: ושאר היהודים אשר במדינות המלך נקהלו... ביום שלשה עשר בו... והיהודים אשר בשושן נקהלו בשלשה עשר בו ובארבעה עשר בו... "נמצא יום י"ג יום קהלה לכל, גם ליהודי שושן וגם לשאר היהודים אשר בכל מדינות המלך. וכך יש להבין את כוונת הדברים.

ג. תענית אסתר היתה שלשה ימים לילה ויום, דבר שאין הציבור יכול לעמוד בו, כפי שמצאנו שלא נהגו יום הכיפורים שני בחוץ לארץ, כי אי אפשר לגזור בקביעות על כל הצבור לצום יומיים רצופים לילה ויום (אור זרוע סוף הלכות יום הכיפורים (סימן רפ"א) על פי הירושלמי חלה, פ"א, ה"א), ק"ו שלא שלשה ימים.

משמעות הדברים היא שתענית אסתר ויהודי שושן היתה מסירות נפש מיוחדת, יוצאת דופן ובמצב של הקפאת החיים, ובניגוד להוראת הנצח של התורה על שמחת הרגל וסעודת ליל הסדר. כמו כן: תענית זו היתה של יחידים בלבד אם כי כמובן למען הכלל. לכן כל המסירות נפש הזאת היתה יכולה להיות רק זמנית, ולא נשארת לנצח במתכונתה של אז. ובכל זאת התענית שאנו עושים נקראת תענית אסתר, והיא גם מזכירה את אותה התענית של שלשה ימים בשושן. כי את עצם עניין מסירות הנפש יש לנו להחדיר אל קרבנו בכל שנה ושנה בכל ישראל. ועוד עניין מיוחד היה אז, שלמדנו מתענית זו שהיתה בפסח:

"אמר לה מרדכי והלא יום שלישי הוא יום ראשון של פסח?! אמרה לו זקן שבישראל ואתה ראש לסנהדרין ואתה אומר דבר זה, ואם אין ישראל לעשות הפסח למי הוא פסח, ושמע מרדכי את דבריה והודה לה מרדכי"

(פרקי דרבי אליעזר פרק מ"ט).

למדנו שוב את ערכה של כנסת ישראל, שישראל ואורייתא חד (וזהר אחרי מות ע"ג, ע"א), ואם אין ישראל אין תורה (קהלת רבה א', א') ואין שמים וארץ מתקיימים (ויקרא רבה ל"ו, ד'). הרי שמסירות נפש על כלל ישראל יש בה בחינת מסירות נפש גם על התורה כולה. בכל זאת אנו צמים ב"יג אדר ולא בניסן כי בדרך קבע אי אפשר לעקור דברי התורה, ח"ו, ואין אומתנו אומה בהוצאה לפועל של נשמתה הפנימית אלא בתורותיה ("האמונות והדעות" לרס"ג, מאמר שלישי, ז'). אך את עניין המסירות נפש למען כלל ישראל, שבא לידי ביטוי בעמידת כל ישראל להלחם על נפשם בחדש אדר אז, וערכה של מסירות נפש זו, וערך התורה התלוי בעילוי כבודם של ישראל - את הערך הזה אנו מחדירים אל תוך התענית של י"ג אדר בקראנו לה תענית אסתר. אך התענית הממשית היא ביום הצום של כל ישראל, ביום המלחמה, ביום של הישועה שמופיעה על ידי נתינת כח לישראל לעשות חיל.

3. הקדמת תחנונים מיום פורים עיזמו ליום הקודם

ראינו שהצום ב"יג באדר הוא כמו הצום שצמו ישראל ביום הלחימה. ומה עניינו בשבילנו? למה לנו לצום בגלל שהם צמו אז? אמנם ברור שתמיד ניתן לומר באופן כללי כשם שהם היו זקוקים לרחמים אז ביום

המלחמה גם אנו זקוקים לרחמים. אך אם כן למה דווקא ביי"ג באדר?
הרי כל אדם, וכל ישראל, זקוקים לרחמים תמיד בכל יום?
ניתן להבין את ערך הצום וטעמו אם נקדים ונראה דבר שמביא הטור
שנראה במבט ראשון מוזר לנו מאד, אך לאחר העיון, הסברא שבו
נראית מוצקה מאד:

"כתב רב עמרם ז"ל: מנהג בשתי ישיבות ליפול על פניהם, כיון שהוא יום
נס ונגאלו בו צריכין אנו לבקש רחמים שיגאלנו באחרונה כבראשונה,
ובתשובה [לגאון] מצאתי שאין נופלים על פניהם, וכן המנהג"
(טור אורח חיים סימן תרצ"ג).

לנו נראים הדברים מוזרים: לומר תחנון בעיצומו של יום פורים!
אמנם אם נעיין בדברי סדר רב עמרם ז"ל בעצמם הדברים מתבהרים
במקצת:

"ואין אומרים הלל בפורים. מ"ט, לפי שאין אומרים הלל על נס שבח"ל,
לפיכך נופל אדם על פניו בפורים. וכך אמר רב עמרם בר ששנא ריש
מתבתא: כך מנהג במתיבתא שיורדין תנאין לפני גאון ואב ב"ד ואלופים
וכל ישיבה כלה, ומבקשים רחמים הרבה, ונופלין על פניהם, שאין דומה
פורים לכל המועדות ולחנוכה, שבכולן אנו אומרים את ההלל, ואומרים
"זה היום עשה ה' נגילה" (תהילים קי"ח, כ"ד), ואלו בפורים אין אומרים
אותו... ואנו צריכים לרחמים שיגאלנו באחרונה כבראשונה"
(סדר רב עמרם גאון, סדר פורים).

אין אומרים הלל בפורים על נס שבחוצה לארץ, כי גם לאחר הנס
"אכתי עבדי אחשורוש אנן" (מגילה י"ד, ע"א), נשאר רוב ישראל בגלות
עדיין, ואם כן אין כאן גאולה שלמה. כאשר זכינו לישועה בתוך הגלות
אך נשארנו בגלות, רחוקים עדיין מגאולה שלמה, מודים אנו אמנם על
הישועה שהיתה עד כה, אך מתוך מודעות שיש עוד דרך לפנינו אנו
מתפללים שהישועה שהחלה תמשיך עד שתהיה שלמה. לפי המנהג
שמובא בסדר רב עמרם - דווקא ביום שנקבע ליום שמחה על הישועה
שהיתה, "היום אשר נחו מאויביהם" (אסתר ט', כ"ב) - אנו ממשיכים
במאמצנו הרוחניים כדי שהגאולה שהחלה להאיר תמשיך, עד שאור
חדש יאיר על ציון וכל ישראל בה. אם יום זה היה מסוגל לתחילת
הישועה, אזי הוא יום שמסוגל לישועות ונחמות לישראל.

להלכה איננו אומרים תחנון ביום פורים עצמו, אבל ניתן להבין
שבעצם העיקרון הזה - שיש להתאמץ בעבודה רוחנית ביום שהחלה
ישועה כדי שתמשיך ותצא אל הפועל לשלמות גאולה - הוא עקרון
המוסכם להלכה. אך לא יום המנוחה יהיה היום המיוחד לעבודה זו של
המשכת הגאולה, אלא יום העבודה של אז עצמו. יום הלחימה, שהיא
הגילוי של הישועה האלוקית, הוא היום שראוי להקדיש למאמצים

רוחניים של תפילה ותחנונים, של יום צום כיום מלחמה. אם כן העיקרון המופיע בסדר רב עמרים הוא העיקרון של תענית אסתר - להתאמץ בעבודה רוחנית להמשכת הישועה האלוקית ממקורה העליון בהתעררות העבודה שלנו⁴.

4. אופייה המיוחד של תענית אסתר

עד עכשיו הבנו שיום הצום של י"ג באדר הוא יום שאנו מתפללים ומתאמצים בסליחות וצום, על מנת להמשיך עלינו את מסירות הנפש שבלחימה אז, וכדי לבקש את המשך הגאולה שהחלה כבר. אבל יש עוד דבר מפתיע ביחס לאופי של תענית אסתר. כל שאר הצומות שמדברי קבלה הם צומות של אבלות על החורבן, הגלות ואסונותיהם לדורות. בודאי גם בהם תכלית המבוקש הוא תשובה הממהרת את הגאולה לבוא. אך אופיין של תעניות אלו הוא של אבל וצער. שונה היא תענית אסתר משאר הצומות בענין זה:

"אף הם⁵ משיבים... תענית אסתר... תענית של שמחה הוא, ... [ובתוך דברי התשובה של המאירי]... ואף תענית אסתר... יש בו סרך תפלה ופרסום הנס מביא ליתן בו הודאה ושבח לבורא ית' על הנסים ועל הגבורות, וכן יש בו סרך קבלת אבות יסוד אנשי כנסת הגדולה, ומדכתיב "וכאשר קיימו על נפשם ועל זרעם דברי הצומות וזעקתם" (שם ל"א)" (מגן אבות (למאירי) סימן כ"ג, ד"ה "הוא שהם").

מצאנו כאן תענית שהיא "תענית של שמחה", שיש בה "תפלה ופרסום הנס"! אופי היום אמור להיות אוירה של התרוממות הרוח, של רצון להחדיר אל קרבנו את המסירות נפש למען כלל ישראל שהיתה אז ושמתוכה ובזכותה התגלגלו העניינים של נס פורים.

"נהגו ישראל להתענות בי"ג באדר זכר לתענית שגזרה אסתר בימי המן, שנאמר: "דברי הצומות וזעקתם", והוא תענית של שמחה, ולזכרון הנס

⁴ אפשר להמשיך ולומר שגם להלכה ראוי היה לצום ולהתפלל ביום פורים עצמו, אלא מתוך שאי אפשר אנו מקדימים ליום י"ג באדר. כעין זה מצאנו בהקדמת סליחות 'זכור בריתי' לערב ראש השנה. הואיל וראש השנה הוא יום טוב ואין ראוי להאריך בו בסליחות, אין מזכירים ואין מתוודים בו על חטאים, לכן מקדימים ליום קודם. וכן לאחד הטעמים של מצות האכילה בערב יום הכפורים שמתוך שהוא יום טוב היה ראוי לכבדו בסעודה כמו כל יום טוב, אך מתוך שאי אפשר מקדימים לערב יום כפור (בית יוסף סימן תר"ד). לכן הוא הדין בפורים שתקנו בו סעודה וכעין יום טוב, תקנו יחד עם זה להקדים את התחנונים שראויים להיאמר בו ביום ליום קודם. אמנם לפי הנכתב בפנים אין צורך לכל זה אלא אדרבה, דווקא יום הלחימה הוא מתאים לסליחות ולא יום המנוחה שהוא יום טוב.

⁵ המקשים שם על המאירי.

קבלוהו בשמחה באותה שעה עליהם ועל זרעם, ותענית זה נקרא תענית אסתר"

(כלבו סימן ס"ב, ד"ה "וכתב ה"ר").

לפי דברי המאירי וספר הכלבו (כדברי בעל השאילתות ור"ת) תענית אסתר היא קבלה מאז, מאותו דור שקיימו וקבלו עליהם, שלחמו למען נצח ישראל, והם קבלו עליהם ועל זרעם את הצום - ההתרוממות מעל צרכי הפרט - למען שמו יתברך הגדול הנקרא על עמו ונחלתו. האוירה אינה אוירת נכאים של צער ואבל, חלילה, אלא אוירת התרוממות והתקשרות לערך המסירות נפש למען הכלל שהיתה אז בימים ההם כבזמן הזה.

ג. ערך הדומיה

בשאלת העמידה דום ביום הזכרון והקושי שבה מצד איסור הליכה בחוקות הגויים כבר דנו רבים וטובים ואין צורך להאריך בשאלה. ידועים דברי המהר"ק על גדר חוקות הגויים, שהוא רק בדבר שיש בו סרך עבודה זרה או דבר שאין בו טעם, כאמונה טפלה, שיש לחוש שמקורו מעבודה זרה. מה שאין כן כל דבר הגיוני שיש בו תועלת מוכחת - אין בזה איסור משום הליכה בחוקות הגויים (בתשובות סימן פ"ח, ומובאים דבריו ברמ"א בשו"ע יו"ד סימן קע"ד). לכן פשוט שאם יש טעם וסברה נכונה לעניין העמידה דום אזי לא יהיה בזה שום איסור. וכן כתב מו"ר הר"ר צבי יהודה הכהן קוק זצ"ל:

"ה'צפירה' בימי זכרון, לזכרון קדושים, שנהרגו על קידוש השם, היא מחיבת השתתפות זכירה של כל אדם מישראל ישר וירא-שמים. אינני יודע הלכה שיאוסרת דברים אלה ואין כזאת"

(מכתב מיום י"ב טבת תשל"ז).

"העמידה בזמן הצפירה לחללי צה"ל, יש בה מצוה קדושה של זכרון כבוד הקדושים ומבואר בקדושת דברי רבותינו בעלי התוס' במס' עבודה-זרה (דף י"א, ע"א, ד"ה "ואי חוקה") בפירוש שלא כל מה שמסודר בין הגוים יש בו משום "בחוקותיהם לא תלכו", אלא אם יש בו משום הבלי עבודה זרה של עכו"ם, ועאכו"כ כאשר ניכרת הפרישה מזה בריב"ם⁶

(מכתב מיום י"ג אייר תשל"ז)

ובאשר לשאלה: למה לא לומר משניות או תהלים באותו רגע של הצפירה? הנה מלבד מה שלעת עתה לא יעשו כן כל ישראל, ואם כן יאבד היתרון של עובדת היות כל ישראל ברגע אחד מאוחדים בדעתם של "זכרון כבוד קדושים", יש עוד דבר להעיר. הרי לימדונו חז"ל

⁶ שמצוה שלא לפרוש מן הצבור כאשר הוא עושה דבר שאינו אסור, כל שכן כשהוא עושה דבר בעל ערך.

ש"הרוגי מלכות - אין כל בריה יכולה לעמוד במחיצתם" (פסחים נ', ע"א), ואם כן מניין שהם זקוקים למשניות שלנו לשם עילוי נפש. אפשר לומר, אדרבה! אנחנו זקוקים להתרומם במחשבותינו ובשאיפותינו להתקשר למדרגת המסירות נפש שלהם, להחדירה ולהפנימה אל קרבנו ולחיות את היום-יום שלנו בתוך תהליך הקימעה קימעה של הגאולה על פי אותה מסירות נפש! לעומת המדרגה של הרוגי מלכות, הקדושים שנהרגו על קידוש השם למען קוממיות עמנו וארצנו, הרי לנו נאה לעמוד בדומיה של התפעלות ורצון להתקשר אליהם, שזו מהות הזכרון.

ד. סיכום

מצאנו שיש בלוח השנה של מנהגי ותקנות ישראל יום שמיועד להתקשר למסירות נפש למען כלל ישראל, מסירות שהתבטאה ברוח לחימה מתוך התקדשות. יום זה, יום י"ג באדר, הוא יום רציני אך בשום פנים ואופן לא יום עצוב ולא יום דיכאון, חלילה. להיפך: יום זה הוא מיועד להמשיך אל תוכנו, להחדיר אל קרבנו, את המסירות נפש של כלל ישראל שהיתה אז על מנת להתאמץ בכל דרך כדי שהגאולה שהחלה תמשיך עד לגאולה שלמה.

גם אנחנו בבואנו לחשוב על מהות יום הזכרון, עלינו להבהיר ולחדד לעצמנו את אמיתת ערכו של היום. חוק יום הזכרון לחללי מלחמת הקוממיות וצבא-הגנה לישראל (תשכ"ג) מגדיר את היום:

"ד' באייר הוא יום **זכרון גבורה** ללוחמי מלחמת הקוממיות וצבא-הגנה לישראל שנתנו נפשם על הקמת מדינת ישראל ועל הבטחת קיומה,

להתייחדות עם זכרם ולהעלאת מעשי גבורתם"⁷

זה אינו יום לפרטיות, עצבות, דיכאון או חדלון. זהו יום זכרון, קשר, לגבורה של כל הלוחמים שפעלו עם ריבונו של עולם (ועיין שופטים ה', כ"ג) הפועל להביאנו ולהוליכנו קוממיות בארצנו. זהו יום העלאת זכרם, אך לא באמצעות אבל ועצבות, אלא ע"י התאחדות עם תכונת מעשי הגבורה שלהם ולהמשיכה עלינו, להמשיך להיות פועלים עם א-ל-ל-ישועתם של ישראל (ועיין תנחומא אמור, ז'). אנחנו צריכים להבין שביום ה' באייר שנת תש"ח זכינו לדבר גדול, דבר מהותי, לריבונות ישראל בארץ ישראל. מדינת ישראל, כפי שאנו אומרים כל שבת בתפילה, היא ראשית צמיחת גאולתנו. ראשית זו, אשר זכינו לה בחסדי גואל ישראל, אשר נתן כח לעמו ישראל לעשות חיל, ובזכות המסירות נפש שהיא יסוד הנסים שבטבע (ברכות כ', ע"א), צריכה עוד לקידום, שכלול, ועליית קוממות נוספות. לכן בהחלט ראוי ונכון שבבואנו לשמוח ביום העצמאות

⁷ ההדגשות שלי.

- עלינו קודם, ביום מיוחד בפני עצמו, להקדיש את עצמנו מחדש כל שנה, להתמלא מחדש מאותו רוח גדול ומאותה מסירות נפש מיוחדת. הגאולה אינה שלמה, וביום של קפיצה גדולה קדימה - הכרזת העצמאות - דווקא אז ראוי להתאמץ בעבודה רוחנית לבקש בכל מהותנו, במסירות נפש, את המשך הגאולה עד לשלמותה. דווקא אז ראוי בשמחה ובהתרוממות הרוח להתקשר לערכם של קדושים שמסרו נפשם על קידוש השם בתקומת ישראל בארצו, להמשיך את מפעל הקוממיות שחשקו בה בעומק אמיתת נפשם. יום הזכרון הוא יום התאמצות לקנות כפי האפשר את מידת המסירות נפש למען כלל ישראל.

אחרית דבר

הצפירה נשמעת חודרת בכל נימי לבבנו של כל הלומדים בבית המדרש. לרגע קל מתגנבת לראש מחשבת פיגול של כאב אישי על אבדן החברים, ובתוכם במיוחד גדי הי"ד. ואז אני רואה בעיני רוחי את הבחור הגדול הזה. בא אלי בהליכתו הנראית כאילו מתנדנדת מצד לצד. וראשו נוטה מצד לצד בחיוכו הגדול והמבויש המיוחד שהוא שומר לזמנים שהוא בא להזכיר לי דבר שלמדנו יחד אבל שכחתי באותו רגע. והוא אומר לי, "הרב! אמרת לנו תמיד בשם הרב צבי יהודה: בשמחה! ובגבורה!" ואני רואה את עצמי מודה לו, וחושב רק על המסירות נפש שלו, ומתוך כך המסירות נפש של כל הלוחמים - אלו שאני מכיר ואלו שמסרו חייהם עוד לפני שנולדתי - ואני מתמלא רצון עז לחיות את חיי, ושכל ישראל נחיה את חיינו, מתוך תודעת אמונה עמוקה, מתוך הטהרות והתקדשות ומסירות נפש למען שמו באהבה המביא גואל לבני בניהם. ואז אני רואה בעיני דמיון את גדי מוציא את החלילית מן הכיס ואני מצטרף אליו בגיטרה והוא מתחיל לנגן ואני בעקבותיו: "בשם ד' אלוקי ישראל מימיני מיכאל ומשמאלי גבריאל ומלפני אוריאל ומאחורי רפאל ועל ראשי שכינת א-ל".

יום

העצמאות

